

Onrus en geweld: 2014 (2)

1 Algemeen

Die jaarlikse misdaadstatistiek is op Vrydag, 19 September 2014 afgekondig. Wat die Wes-Kaap betref, is die veiligste plekke dorpie aan die Weskus. Die sleutel tot sukses in die spesifieke dorpie is om alle misdaad, selfs klein misdade, aan te pak (Marais 'Weskus het ses veiligste dorpie' *Die Burger* (2014-09-24) 5). As klein misdaad dadelik aangespreek word, word groter misdaad dikwels verhoed. Mitchells Plain is die polisiekantoor waar die meeste misdaadvoorvalle die afgelope boekjaar aangemeld is (25,575) en by Nuwerus in Namakwaland (106) is die minste aangemeld.

Landwyd het die misdaadstatistiek aangetoon dat veral geweldsmisdade 'onaanvaarbaar' hoog was (Prince 'Skok oor chaos met wapenlisensies' *Die Burger* (2014-09-24) 1). Die skokuitlating dat die sentrale vuurwapenregister (SVR) in warboel is, met die gevolg dat die Polisie diens bykans geen beheer oor vuurwapens in Suid-Afrika het nie, plaas dus 'n ander dimensie op die misdaadsyfers. Duisende nuwe en ou vuurwapenlisensie-aansoeke word orals in die gebou aangetref omdat daar nie voldoende stoorruimte vir aansoeke is nie. Die register het ook nie op die oomblik 'n permanente hoof nie nadat die vorige hoof weens korrupsie-bewerings ontslaan is. Verdere uitdagings wat die instansie in die gesig staar, is onder meer 'n groot personeeltekort; ongeveer 39,000 polisiebeamptes wat self nie oor permitte beskik om vuurwapens te hanteer nie (vgl ook Anon 'DA: thousands of cops can't shoot' *Citizen* (2014-07-30) 10); 'n problematiese liasseerstelsel wat veroorsaak dat aansoeke verlore raak en stelselprobleme wat toelaat dat een vuurwapen in al nege provinsies gelisensieer kan word. Die SVR is aangesê om teen die middel van Oktober 2014 'n reorganisasieplan voor te lê.

Soos in die vorige verslagtydperk was daar weereens verskeie protesoptogte landwyd. Hoewel die meeste daarvan verband gehou het met dienste en die nielowering daarvan, was daar ook verskeie protesaksies wat met werkverskaffing verband gehou het (Velaphi 'Workers riot over wages' *The New Age* (2014-08-26) 24). Wat veral kommerwekkend was, was die rol wat kinders in die protesaksies gespeel het en die mate waarin hulle (waarskynlik) deur volwassenes uitgebuit word (sien Anon 'Kids used as protest fodder' *Citizen* (2014-08-22) 7). Daar is veral groot getalle kinders tydens diensloweringsproteste opgemerk. Hierdie kinders is dikwels aan die voorpunt en in die voorste linies. Volgens kenners is

die gebruik van kinders deur hul ouers tydens protesaksies in die post-apartheid era 'n nuwe neiging . Behalwe dat die gebruik van kinders inbreuk maak op kinders se reg op skoolbywoning, is daar geen verband tussen die rede vir die aksie in die eerste plek en die gebruik van kinders nie. Kinders word byvoorbeeld betrek om te protesteer vir toegang tot subsidiehuise terwyl hul nie werklik daar 'n bydrae kan lewer nie. Behalwe dat kinders se reg op onderrig misken word omdat hulle uit skole gehou word om aan optogte deel te neem, is dit gevaarlik en roekeloos omdat kinders baie maklik beseer kan word. Kinders tot so jonk as 12 word gereeld in sulke protesaksies opgemerk (Red 'Little ones in big issues' *Citizen* (2014-08-23) 7). In die Noord-Kaap is kinders byvoorbeeld vir maande lank deur hul ouers uit die skool gehou om die staat te dwing om 'n 130km gedeelte van 'n pad te teer (Seekoei 'Chaos in municipality' *The New Age* (2014-08-28) 1).

Soos in die verlede, het heelwat protesaksies ook met geweld gepaard gegaan (Legg 'Teargas, water cannon used at poo protester's trial' *Star* (2014-08-13) 2). Daar word ook gevrees dat nuwe grondplanne wat deur die Minister van Landelike ontwikkeling en Grondsake afgekondig is tot onrus en geweld in landelike gebiede kan lei (Burger 'Grondplanne "gaan onrus verder aanhits"' *Volksblad* (2014-04-25) 7). Hoewel die '50-50-plan' vroeër vanjaar aangekondig is, is daar na afloop van die 'Tenure summit' wat vroeg in September 2014 plaasgevind het, aanduidings dat daardie spesifieke plan vir eers op die agtergrond geskuif is. In die verslagtydperk het die kommissie van ondersoek na die Marikana voorval steeds hulle werksaamhede voortgesit (Prok 30 in SK 37611 van 2014-05-05; Prok 40 in SK 37798 van 2014-07-04).

In hierdie aantekening word vervolgens maatreëls en hofsake ten aansien die waarheid- en versoeningskommissie, veiligheidsdienste, wapens en terrorisme bespreek.

2 Waarheid- en Versoeningskommissie

Die President het regulasies kragtens artikel 27(2) van die Wet op die Bevordering van Nasionale Eenheid en Versoening 34 van 1995 uitgevaardig om persone wat nie hulle studies tydens die apartheid era kon voltooi nie, in staat te stel om dit wel te kan doen (GK R852 in SK 38157 van 2014-11-03). Die voordele kom die slagoffer toe of 'n familielid of afhanklike van die slagoffer en die aansoek moet op die voorgeskrewe vorm voltooi word (reg 1-2, 11). 'n Slagoffer is 'n persoon soos omskryf in artikel 1 van die Wet en die Kommissie moes ook bevind het dat sodanige persoon wel 'n slagoffer was voordat die persoon of sy familie of afhanklikes kan kwalifiseer. Die studie kan aan enige tersiêre inrigting voltooi word. Spesifieke bedrae word voorgeskryf (reg 5-10). Die regulasies sal

¹In hierdie joernaal word die belangrikste beleid, wetgewing, verslae en hofbeslissings vir die periode 2013-04-30 tot 2014-10-15 bespreek.

vir vyf jaar geldig wees (reg 22) en tree op 7 November 2014 in werking (reg 23). Soortgelyke voorsiening word gemaak vir afhanklikes en familieledede van slagoffers wat basiese onderrig moet ontvang (Prok R853 in SK 38157 van 2014-11-03). Dit wil voorkom asof dit nog 'n geruime tyd gaan neem om al die aanbevelings van die Waarheid- en Versoeningskommissie te implementeer.

2 Veiligheidsdienste

2.1 Polisie diens

Op 18 Augustus 2014 is die verslag van die Khayelitsha-kommissie (*Commission of inquiry into allegations of police inefficiency and a breakdown in relations between SAPS and the Community of Khayelitsha*)

(http://www.khayelitshacommission.org.za/images/towards_khaye_docs/Khayelitsha_Commission_Report_WEB_FULL_TEXT_C.pdf) aan die premier van die Wes-Kaap oorhandig. Meer as 100 persone het getuie afgeleë tydens die ongeveer 40 dae waarop openbare sittings gehou is en talle dokumente is ingedien (par [3]–[4]). Khayelitsha word gekenmerk deur hoë vlakke van armoede, ontoereikende infrastruktuur en uiters hoë misdadervlakke – wat die taak van die SAPD aansienlik bemoeilik (par [6]). Ten aansien van die ondoeltreffendheid van die SAPD, maak die kommissie 10 sleutelbevindings, onder meer dat die patrolling van informele gebiede nie plaasvind nie; baie misdade wat by die drie Khayelitsha polisie-stasies gerapporteer is, is nie voldoende en dikwels glad nie, ondersoek nie. Daar was ook talle gevalle waar klagtes teruggetrek is of van die rol geskrap is weens onder meer onvolledige polisieondersoeke. Daar is verder 'n groot tekort aan genoegsame en opgeleide speurders en sekere voorgeskrewe SAPD protokolle (bv misdadertelling en misdadertoneelbestuur) is nie toegepas nie. Voorts is daar geen strategieë om die uitdagings van vigilante-optredes teen beweerde misdadigers en jeugbendes aan te spreek nie. Daarnaas is daar ook nie voldoen aan die statutêre verpligtinge soos deur die Wet op Gesinsgeweld 116 van 1998 opgelê nie. Die 48-uur beperking op aanhouding is dikwels nie nagekom nie (par [7]). Ten aansien van die ineenstorting (*breakdown*) in verhouding tussen die Khayelitsha-gemeenskap en die Khayelitsha-SAPD, het die kommissie bevind dat hoewel dit nie onherstelbaar is nie, daar 'n hoë mate van wantroue bestaan teenoor die SAPD (par [8]).

'n Reeks aanbevelings is deur die kommissie gemaak om bogenoemde bevindinge aan te spreek (par [9]). Dit sluit in die aanvaarding van 'n gemeenskap-polisie-onderneming om saam te werk en terugvoer te verskaf in al drie van die polisie-stasies; die aanvaarding en toepassing deur die SAPD van 'n prosedurele geregtighedsmodel; die daarstelling van 'n oorsig- en moniterings-meganisme wat moet verseker dat die ondoeltreffendheid van die drie

Khayelitsha polisie kantore uitgewis word. Vervolgens moet daar 'n strategiese hersiening van speurdienste van stapel gestuur word en addisionele opgeleide speurders op permanente grondslag aangestel word. Voorsiening moet ook gemaak word dat polisie lede wat nie isiXhosa magtig is nie, dit moet aanleer, asook vir die daarstelling van provinsiale riglyne vir sigbare polisiëring in informele gebiede, die ontwikkeling van 'n polisiëringstrategie vir weerwraak en vigilante-aanvalle. Meganismes vir die probleem van onwettige drankhandel, jeugbendes en die polisiëring van huishoudelike geweld is ook deur die kommissie voorgestel.

Volgens die Strategiese Plan 2014–2019 van die onafhanklike polisie-onderzoek direktoraat (OPOD)

([http://www.ipid.gov.za/documents/IPID%20Strategic%20Plan%202014%202019%20FOR%20PRINT%20with%20cover%20\(1\).pdf](http://www.ipid.gov.za/documents/IPID%20Strategic%20Plan%202014%202019%20FOR%20PRINT%20with%20cover%20(1).pdf)) het die afgelope jaar aangetoon dat ongeveer 60% van die ondersoekte oor minder belangrike aangeleenthede handel, en dat die ondersoek van sterftes as gevolg van openbare protesoptogte baie hulpbronne vereis het ([iv]). Die missiestelling van die OPOD dui aan dat die hoofdoelstelling die onafhanklike oorsig oor die SAPD en die munisipale polisdienste (MPD) is asook die toepassing van onafhanklike en onpartydige ondersoekte na geïdentifiseerde kriminele misdrywe wat na bewering deur SAPD- en MPD-lede gepleeg is ([ii]). Tekortkominge wat aangedui is, sluit in die afwesigheid van voldoende menslike hulpbronnokapasiteit en die hoë personeelwisseling ([v]). OPOD is van plan om verdere satellietkantore tydens die tydperk 2014–2019 daar te stel, en afhangende van begrotingstoekennings, ook van satellietkantore in ander landelike gebiede ([vii]). Die volgende programme word in die vooruitsig gestel: 1. Administrasie; 2. Onderzoek- en inligtingsbestuur; 3. Regsdienste; en 4. Voldoeningsmonitering en die bestuur van belanghebbendes ([12]–[19]). Bykomende personeel sal aangestel word ([21]). Verskeie risiko's is geïdentifiseer en strategieë sal in werking gestel word om dit te bestuur ([22]– [24]).

Die Jaarlikse Prestasieplan ("Annual Performance Plan") 2014/2015 van OPOD dui aan dat dit die tweede jaar is dat OPOD kragtens die nuwe wetgewende raamwerk (Wet 1 van 2011) funksioneer ([ii])

(http://www.ipid.gov.za/documents/annual_performance_plan/IPD%20Annual%20Performance%20Plan%202014%202015.pdf). Daar word beoog om in ooreenstemming met hoofstuk 4 van die Wet die raadplegende forum in werking te stel ([vi]). Daarnaas sal 'n integriteit-, standarde- en beskermingseenheid op die been gebring word ([vi]). Daar is 'n wesenlike tekort aan senior bestuurslede: op 2 Maart 2014 is die vakatures van al nege provinsiale hoofde en van twee hoofdirekteure geadverteer ([1]). Daar is sprake van die transformasie van 'n klagtegedrewe organisasie na 'n ondersoekgedrewe organisasie ([2]). Die volgende kernwaardes lê die werk van OPOD ten grondslag: onafhanklikheid en onpartydigheid, wedersydse respek en vertrouwe, integriteit en eerlikheid, deursigtigheid en openheid, gelykheid en billikheid, en hoflikheid en toewyding

([3]). Die afhandeling van ondersoeke na sterftes in aanhouding en as gevolg van polisieoptrede binne 90 dae, sal geprioritiseer word ([7]). Die volgende drie uitkomstes word in die 2014/2015-Plan geïdentifiseer: OPOD moet toeganklik wees vir die publiek; die prestasiebestuurstelsel moet optimaal funksioneer; en die herstrukturering en herorganisasie van OPOD moet voltooi word ([10]).

Volgens die 2014/2015 Jaarlikse Prestasieplan (“Annual Performance Plan”) van die SAPD

(http://www.saps.gov.za/about/stratframework/strategic_plan/2014_2015/annual_perf_plan_2014_2015.pdf) het die Nasionale Kommissaris aangedui dat dienslewering (as deel van die owerheidswyse *Frontline Service Delivery* Strategie) teenoor gemeenskappe moet verbeter; die 2013–2016 Diensleweringverbeteringsplan (“Service Delivery Improvement Plan”) is gepubliseer ([46]). In die verband word die nasionale en provinsiale hoofkantore verskraal en mense verplaas na die polisie kantore. Dissiplinêre prosesse word verskerp en die basiese opleidingsprogram (insluitende modules ten aansien van menseregte, integriteit, kliëntediens en openbare orde polisiëring) word verleng na twee jaar ([iii]). ’n Hersiene werwingstrategie word ook in werking gestel ([iv]). Die volgende sleutelprioriteite is geïdentifiseer: (a) versterking van die strafregstelsel deur geïntegreerde beplanning en implementering; (b) naatlose geïntegreerde kriminele strafregstelsel en geïntegreerde regstelsel asook modernisering; (c) afdwinging van die hersiene gedragskode; (d) prioritisering van dissiplinêre ondersoeke; (e) werwing, keuring, aanstelling en bevordering van polisielede; (f) opleiding vir professionele optrede; (g) bemagtiging van gespesialiseerde eenhede: narkotika, georganiseerde misdaad, kommersiële misdaad, opsporingseenhede en voertuigmisdaadondersoek; (h) intelligensiegedrewe polisiëring van brandpunte (“hotspots”) ontplooiing aan die hand van misdaadpatrone en -tendense; (i) klem op gemeenskaps- of vennootskapsgeoriënteerde probleemoplossende benadering, en (j) uitbreiding van sektorpolisiëring na alle polisiestasies ([1]-[3]). Daar word beoog dat teen die einde van die verslagjaar (31 Maart 2015), die SAPD uit 198,010 polisielede sal bestaan ([4]). Die volgende wetgewing word beoog: *Animal Movement and Control Bill* (wat die Wet op Veediefstal 57 van 1959 vervang), *National Strategic Infrastructure Bill* (wat die Wet op Nasionale Sleutelpunte 102 van 1980 vervang), die *Firearms Control Amendment Bill*, die *South African Police Service Amendment Bill*, en die *Protection of Constitutional Democracy Against Terrorist and Related Activities Amendment Bill* (wat onder meer bykomende internasionale instrumente waartoe Suid-Afrika toegetree het, omvat) ([5]-[6]). Drie nuwe beleidsdokumente gaan ontwikkel word: (a) Gebruik van Geweld deur Polisielede; (b) Beleidsraamwerk vir die Bespeuring van Misdaad; en (c) Polisiëringbeleid (p [6]). Volgens die Plan is daar vyf strategiese doelwitte: (a) vermindering in die aantal ernstige misdade; (b) bestryding van grens- en kubermisdaad; (c) verhoging van die persentasie van verhoorgereed

polisdossiere vir ernstige misdrywe; (d) bewerkstelling van binnelandse stabiliteit; en (e) versterking van plaaslike polisie vermoëns ([8]).

Volgens die Medium Termyn Strategiese Raamwerk (2014-2019) ("Medium Term Strategic Framework") (www.gov.za/documents/download.php?f=213992) sal daar ten aansien van Uitkoms 3 ("Outcome 3: All people in South Africa are and feel safe") 'n aantal stappe geneem word, onder meer om bestaande tekortkominge in forensiese, speur-, ondersoeks- en vervolgingsdienste aan te spreek om misdaad in die algemeen, en kontak misdade in die besonder, aan te spreek ([19]). Die volgende uitsette ("targets") word in die vooruitsig gestel, onder meer 'n verbetering in die posisie van Suid-Afrika op die *Transparency International Corruption Perception Index* ([19]). Die bestryding van korrupsie gaan beklemtoon word deur onder meer die skuldigbevindingskoers van ernstige gevalle van korrupsie te verhoog, en die bestaande teenkorrupsiewetgewing te hersien om voorsiening te maak vir strengere strawwe; die beskerming van fluitjieblasers (ook in die privaatsektor) en die versterking van die onafhanklikheid van teenkorrupsie-agentskappe met die oog daarop om hulle van politieke druk en beïnvloeding te isoleer ([20]).

2.2 Korrektiewe dienste

Die onrusbarende toestande in sommige gevangenis, waarvan in die vorige verslag tydperk ook melding gemaak is, het nie verbeter nie. Behalwe die fisiese toestande waarin gevangenes hulself bevind (sien Ndenze 'Overcrowding in prisons blamed on minimum sentence legislation' *Star* (2014-07-17) 4), word daar ook groot probleme op hoë vlak, wat personeel en bestuur betref, ondervind (Essop 'Tronk-minister wil subkultuur uitwis, poste vul' *Rapport* (2014-06-22) 6). Die nuwe Minister van Korrektiewe Dienste, Michael Masutha, het selfs melding gemaak van 'n 'sub-kultuur' onder gevangenis personeel wat 'n besondere ongeërgde houding jeens hul werk het en nie verantwoordbaar optree nie. Daar is ook saam met hierdie 'gesindheidsprobleem' ook 'n hoë omset van veral top-amptenare. Die vakante syfer in korrektiewe dienste staan tans op 4% wat neerkom op 1805 poste. Dit is kardinaal dat die vakante poste so gou as moontlik met die regte persone vir die pos, gevul word. In die proses word daar ook gepoog om persone met die regte ingesteldheid aan te stel. Behalwe vir bewaarders, is daar ook 'n groot behoefte aan meer gespesialiseerde personeel, insluitend in psigiatrie, sielkunde, mediese sorg en inligtingstegnologie. Die impak wat onvoldoende personeel op die korrektiewe stelsel in die geheel het, is omvangryk: dit raak nie net die toesig van gevangenes nie, maar het byvoorbeeld ook 'n nasleep-impak deurdat paroolverrigtinge vertraag word wat weer 'n impak op ander gedeeltes van oorhoofse korrektiewe sorg het.

Onwettige, onregmatige en ongeoorloofde bedrywighede en onvanpaste gedrag kom steeds in gevangenis voort (Pauw 'n Tronk-skandale!' *Rapport* (2014-

06-15) 1). Bewerings van grootskaalse gebruik van dwelms, asook korrupsie, omkopy, smokkelary en geweld word steeds teëgekem.

2.3 Verdediging

Die Departement van Verdediging het 'n Beleid voorgestel vir doodsvoordele vir die begunstigdes van lede van die mag wat sterf terwyl hulle besig is met interne of eksterne operasies en waarvoor geen internasionale vergoeding betaal word nie (AK 660 in SK 37915 van 2014-08-22). Daar is ook nominasies aangevra vir persone wat kan dien op die Verderdigingsmag se Dienskommissie (AK 580 in SK 37859 van 2014-07-18).

3 Wapens

Die Nasionale Kommissaris van die Suid-Afrikaanse Polisie het kragtens artikel 136(1) van die Wet op Vuurwapenbeheer 60 van 2000 kennis gegee dat sy vuurwapens en ammunisie gaan vernietig (GK 487 in SK 37747 van 2014-06-17). Die Nasionale Konvensionele Wapenbeheer Komitee is kragtens artikel 5(2) van die Nasionale Konvensionele Wapenbeheerwet 41 van 2002 aangestel (Prok 45 in SK 37827 van 2014-07-10).

5 Terrorisme

Die President het kennisgewings gepubliseer van name van entiteite wat deur die Veiligheidsraad van die Verenigde Nasies geïdentifiseer is wat terroriste-aktiwiteite pleeg of daaraan kan deelneem of teen wie lidstate stappe moet neem om sodanige aktiwiteite te voorkom (Prok 36 in SK 37709 van 2014-06-11; Prok 39 in SK 37758 van 2014-06-20 gelees met a 25 van die Wet op die Beskerming van Konstitusionele Demokrasie teen Terroriste- en Verwante Aktiwiteite 33 van 2004).

Willemien du Plessis (NWU (Potchefstroom))
Juanita Pienaar (US)
Nic Olivier (UP)